

פתח דבר

י"ד אדר תשמ"ב. בכל ארץ ישראל חוגגים ביום זה את חג הפורים, מלבד בירושלים. חג מלא שמחה אך גם עמוס מאד הוא חג הפורים. מצוה גוררת מצוה. קריאת המגילה השכם בבוקר, מתנות לאביונים, משלוח מנות, סעודת פורים. יום מלא שמחה וצהלה, אך גם גדוש פעילות.

ולפתע נפוצה שמועה, שהכתה את כולם בהלם. הרב צבי יהודה קוק ראש ישיבת "מרכז הרב" הלך בבוקר זה לעולמו. אומנם זקן היה האיש, כולם ידעו שגילו בסביבות התשעים, וכי מצב בריאותו הלך והידרדר, ובכל זאת נפל דבר. "שר וגדול נפל היום הזה" (שמ"ב ג, לח), קרה כאן משהו חריג, משהו שאי אפשר לעבור עליו לסדר היום, גם לא בסדר היום הצפוף של פורים.

כמעט לכל אחד בציבור הדתי לאומי היתה דמותו של הרב צבי יהודה חשובה ומשמעותית, בלב כולם היא תפסה מקום של כבוד.

זקני הדור זכרו יותר מכל את היותו ממשיך דרכו של אביו, הרב הראשי מרן הראי"ה קוק, אותו הוקירו כולם על חכמתו וצדקתו הגדולה, על שיטתו הרוחנית הייחודית, ועל תורת הגאולה שלו.

בני גיל הבינים שמעו עליו וידעו להעריך בעיקר את היותו של הרב צבי יהודה ראש ישיבת "מרכז הרב" ממנה יצאו רבני ישובים בצפון ובדרום, דיינים, ר"מים לשיבות התיכוניות, תלמידי חכמים ואנשי רוח.

והצעירים יותר, הם הכירו אותו כמנהיג הבלתי מעורער של תנועת גוש אמונים, כדמות הרוחנית שעמדה מאחורי העליות לסבסטיה והקמת ההתנחלויות במרחבי ארץ ישראל השלמה.

והיו גם אלה שלא נמנו על הציבור הדתי. אותם יהודים, שחשו באהבתו הכנה מכוח מידתו של אהרון הכהן, "אוהב את הבריות", ללא תנאי וללא סייג, ומתוך כך הגיעו חלקם לקירבה ולזיקה למסורת ישראל מכוח "מקרבן לתורה". לאלה אבדה דמות ייחודית, אדם קדוש, שכל כולו שקוע בתורה בת אלפי שנים, והמסוגל יחד עם זאת לדבר עם כל אחד בשפתו הוא.

אולם הכואבים ביותר היו תלמידיו.

כל חובשי הספסלים בישיבה המרכזית העולמית, המסתופפים בבית מדרשה של הישיבה

הגדולה, שקול התורה אינו פוסק בה, ראו אותו כרבים המובהק, ממנו קבלו את יסודות השקפת עולמם, ועקרונות יסוד עמוקים של תורה ויראת שמים.

ולרבים רבים מתלמידיו היה הרב צבי יהודה לא רק מורה דרך, סולל מסילות בים התורה, הוא היה להם אב ממש על כל המשתמע מכך. הם לא עשו שום צעד משמעותי בלא להודיע לו, ולשמוע את דעתו בעניין. להם היתה זו אבדה שאין כמותה, אסון שאחריו העולם שונה, ושום דבר בו לא יראה יותר כבעבר.

וכך בבוקר יום הפורים הפסיקו אלפים את עיסוקי הפורים הרגילים, הזדרזו ושמו פעמיהם לירושלים ללוות את רבם בדרכו האחרונה. הם התקבצו מכל קצות הארץ, מקרית שמונה בצפון ומבאר שבע בדרום, מחיפה והקריות, מחדרה וכפר הרא"ה, מיישובי הגולן ובקעת הירדן, מההתנחלויות ביהודה והשומרון - כולם התייצבו כדי לחלוק כבוד אחרון לרבם הנערץ. גם מחבל ימית שבמדבר סיני, הנצור לקראת פינויו ומסירתו לזרים (במסגרת הסכם השלום עם מצרים), הצליחו אחדים לצאת ולהגיע לירושלים.

כולם הבינו שנחתמה תקופה, שאבד הקברניט ורב החובל נעדר.

אולם ישיבת "מרכז הרב" פונה מספסליו, וכשהוכנסה המיטה לבית המדרש המלא אדם, פרצו כל הנוכחים בבכיה נוראה. ברכת "דיין האמת" נאמרה בשם ובמלכות, ורבים מהנוכחים קרעו בגדיהם.

את דברי ההספד נשאו: מרן הרב אברהם אלקנה שפירא, ראש הישיבה, שמאותו יום הועמס על כתפיו עולה של הישיבה, הרבנים הראשיים דאז הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף, וכן ראש הישיבה הרב שאול ישראלי. ולאחר דברי ההערכה וההספד יצא מסע רגלי ארוך ומייגע לכיוון הר הזיתים. גשם זלעפות ניתך ארצה והמים מן השמים הצטרפו לבכי הסופדים והמלווים.

סופו של המסע היה בחלקת הנביאים שבהר הזיתים. שם בקרבת אביו, רואה האורות הצופה למרחקי עולמים, נטמן ממשיך הדרך שסלל את הנת"ב, הרחיב והעמיק את המבוא, והוסיף נדבכים לתפארת בבניין התורה, בבניין העם ובבניין הארץ הקדושה והשלמה. שם בהר הצופה להר הבית קברו את גדול הדור, הרב צבי יהודה הכהן קוק.

את סיפורו של האי גברא רבה, את תשעים ואחת שנותיו של קדוש עליון זה, ננסה לתאר בדפים ההלן, כפי שסופר בעיקר בידי תלמידיו, מכיריו ומוקיריו.

ראשית ימיו

שורשים

אור זורח בחג החרות

בליל הסדר שנת ה'תרנ"א נולד בעיירה הקטנה זיימל שבליטא בן לרב העיירה ולאשתו הצדקת. בברית שנערכה לאחר הפסח נקרא הרך הנימול צבי יהודה על שם סבו, אבי אמו.

הילד צבי יהודה היה בנו יחידו של "רואה האורות", מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק (הראי"ה), מי שהיה לימים רבה של ירושלים והרב הראשי הראשון לארץ ישראל. כדי לנסות ולחוש את האווירה והתכנים של הבית בו צמח הילד צבי יהודה, הלא הוא מורנו ורבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, וכיצד התפתח להיות גדול המנהיגים ומורי הדרך בדור הגאולה והתקומה, עלינו לחזור שנים מספר אחורה.

הראי"ה - מילדות נועד לגדולות

האב, הרב אברהם יצחק הכהן קוק, נודע כבר בילדותו כעילוי עצום בעל כשרונות גדולים, צדקות בלתי מצויה, ומשיכה עזה לארץ ישראל. בגיל צעיר הוא התפרסם בידענותו המופלגת בתורה, בשקידתו הגדולה, בחסידותו, ביראתו ובכוח דרשנותו. כשהגיע שמעו לאוזני הגאון האדר"ת (הרב אליהו דוד רבינוביץ'-תאומים) רבה של פוניבז', שביקש לשדך את בתו לתלמיד חכם, הוא קבע פגישת היכרות עמו, ומיד לאחריה, רשם האדר"ת בספר זכרונותיו: "בראותי אותו ובהשיחי עמו איזה שעות דבקה נפשי אחריו, אהבת איתן אהבתיהו". ואמנם תוך זמן קצר נתקיימו האירוסין בין העילוי הצעיר שהכל ניבאו לו גדולות לבין אלטא בת שבע, בתו של האדר"ת. ולאחר כשנה, בה למד בישיבת וולוז'ין לפי בקשת האדר"ת, נישאו השניים ונולדה להם בת, פרידא-חנה.

אסון ותקומה

אולם נישואי הראי"ה קוק ורעייתו אלטא בת שבע לא ארכו זמן רב. לאחר מחלה ממושכת נגדעו חיי הרבנית, בהשאירה אותו עם בתם בת השנה ומחצה. רבנים רבים מכל העיירות שבסביבה באו לנחם את שני האבלים: האדר"ת והרב קוק. אסונו היה כבד מאוד, אך לאחר מספר שבועות בהם שהה בבית חותנו, שהיה באותה עת רבה של מיר, הוא התגבר, והפנה במשנה מרץ את כל כוחות נפשו האדירים לתוספת שקידה בתורה, ולהתעמקות מיוחדת בעולם הנסתר.

לאחר שהתאושש מעט מאסונו, פנה אליו האדר"ת ואמר: "חס לי שעם פטירת בתי אאבד גם אותך מלהיות בן משפחתי. קח נא את בת אחי-תאומי והיית לי בן כמקודם" (אחיו-התאום, הרב צבי יהודה רבינוביץ'-תאומים, רבה של ראגולי, שהאדר"ת אהבו אהבת-נפש נפטר באמצע שנותיו בהיותו בן מ"ד שנים. ילדיו חונכו וגודלו בבית האדר"ת, והיו לו כבנים). הראי"ה קיבל את ההצעה, ונשא לאשה את הצדקת רייזא-רבקה, שהיתה מאז בת-בריתו הנאמנה, עקרת ביתו ועוזרתו המסורה עד זיקנה ושיבה.

בליל הסדר שנת ה'תרנ"א נולד, כאמור, בנם, צבי יהודה, שנקרא כך על שם סבו, הרב צבי יהודה רבינוביץ'-תאומים.

ושתי בנות נולדו להם. הראשונה, בתיה-מרים, נישאה ברבות הימים לרב שלום נתן רענן, והשניה, אסתר-יעל, נפלה עוד בהיותה רכה לימים, ממדרגות ביתם שברחוב הנביאים בירושלים, שברה את מפרקתה ונפטרה. הבת הגדולה פרידא-חנה נישאה לאחר שנים לר' ישראל רבינוביץ' תאומים בנו של הרב האדר"ת.

הגאון הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים-האדר"ת

באדיבות הרב פינבר

עם אחיותיו פרידא-חנה ובתיה-מרים

ילדותו

מימין: פרופ' חיים ליפשיץ לידו הרב ד"ר משה זיידל

באדיבות הרב פילבר

הרב ד"ר בנימין מנשה לוין

במעלליו יתנכר נער

כבר בהיותו רך בשנים שימח צבי יהודה את אביו בכישרונותיו. בהיותו בן שנתיים ומחצה, כתב הראי"ה לאביו, הרב שלמה זלמן קוק:

בני הילד שיחיה ב"ה בחיים ובשלום, וכבר יודע איזה אותיות תקוותי לה' שיתן אותותיו, אותות דעה ושכל טוב, במעלליו יתנכר. יזכנו ה' יתברך לגדלו לתורתו ועבודתו כחפץ לבבי ונפשי...

בשנת תרנ"ו התמנה הראי"ה לרבה של בוויסק, והמשפחה עברה להתגורר במקום. הפעוט גדל והתקדם יפה בתלמודו. בהיותו בן שמונה וחצי בלבד כבר סיים פרק "הגוזל עצים", וכך כתב עליו הרב לאביו:

בני הנעים צבי יהודה שיחיה ראה בזמן הזה סימן יפה במשנתו, יחזקהו ה' לאורך ימים ושנים לתורה ותעודה.

רבותיו

בעיר בוויסק למד הרצי"ה גמרא מפי הרב ראובן גוטפריד (חתנו של ר' יואל משה סלומון). אביו לקח לו שני מורים נוספים. ד"ר משה זיידל, תלמיד ישיבת טלז שהכיר את הראי"ה בבויסק, נתבקש על ידי הרב ללמד את בנו מקרא. גם הרב ד"ר בנימין מנשה לוין, בעל "אוצר הגאונים", אז בחור צעיר כבן עשרים, תלמיד ישיבת טלז, שבא ללמוד בישיבת הראי"ה בבויסק, לימד את הנער הצעיר.

לאחר שנים העניק הרב לוין לתלמידו הרצי"ה סמיכת-חכמים, ונוסף על הנוסח המקובל מציין הרב לוין את ייחודו של הנסמך:

מה מאוד ראוי לקרב ולחבב כלי חמדה כזה,

אשר ברכה בו. כי מצעירים שוחרי דעת ותושיה, ממולאים ביראת ד' המצורפת לבית-לב ודעת-החיים, נקווה בצדק שיבנה בית ישראל בעזהשית".

מורה נוסף היה לו, אולם עיקר לימודו היה מפי אביו, הגאון הגדול רבה של בוויסק.

לימוד שפות

על אף ההדגשה המרובה של חובת לימוד התורה ושקידת התורה ביום ובלילה, למד הנער צבי יהודה בפקודת אביו גם את השפה הרוסית על ידי מורה פרטי (ברבות הימים אחר שהגיע לגדלות מופלגת בתורה ויראה, השתלם גם בגרמנית, אנגלית וצרפתית, והוא קרא את כתבי גדולי הפילוסופיה במקורם).

תנו את המשכורת לרבנית...

על דמותו של האב הגדול, הראי"ה קוק זצ"ל, נכתב רבות. פחות מוכרת היא דמותה של האם. אמו של הרב צבי יהודה, הרבנית רייזא-רבקה, אשת החיל, היתה בעלת נפש אצילית ולב טהור, מסבירת פנים לכל אדם, ובפרט לכל הנכנסים ויוצאים מבית הרב. אהבת ישראל ואהבת תורה היו משאת רוחה.

היא העריצה את בעלה הראי"ה, הגדול ועצום בתורה ובעל הלב הטוב והמיטיב, אשר איננו יודע - ולא רוצה לדעת - צורת מטבע, ומוכן לתת כל מה שבידו לנצרכים. ועם זאת, ואולי גם בשל כך, לא קלים היו חייה.

כך סיפר הרב זאב-אריה רבינר: הראי"ה השתתף תמיד בצערם ובצרתם של העניים והאביונים. היה מיטיב אתם למעלה ממידת היכולת, והיה נותן להם פרוטתו האחרונה. בימי רבנותו בבוויסק היו מקורביו של הרב צריכים לעמוד על המשמר, שמשכורתו לא תימסר לידו, כי אם היו בידו כספים, היה מחלקם לעניים. היו מקרים, שעניים באו לביתו והתאונו

באדיבות הרב יעקב פילבר

אמו של הרצי"ה רייזא-רבקה

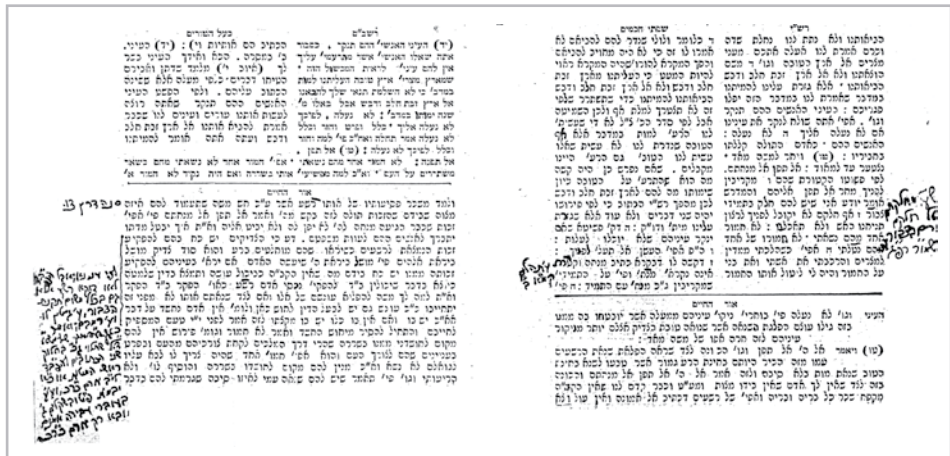
פרק ד

תורה ולימודה

התמדה ובקיאות

בשל צניעותו הגדולה, לא היתה ידועה לרבים גדלותו של הרב צבי יהודה מהמעלה הראשונה. "תורת הקרובים, שומעי לקחו, ידעו היטב כי ראש הישיבה הוא גדול בתורה מהמעלה הראשונה. "תורת אמת היתה בפיהו", שחכמתו יחד עם יראתו ראויים להערצה והערכה.

מעט מגדלותו חושף הרב חיים דרוקמן: הרצי"ה היה מצוי ובקי בכל חדרי התורה, תורה שבכתב ותורה

הערות הרצי"ה בכתב יד על פרשני התורה - במדבר (פס"ז יד-טז)

שבעל-פה, בבלי וירושלמי, מדרשים, ספרות המחשבה והסוד, של ראשונים ושל אחרונים. כאשר הוציאו ספר כלשהו מארון הספרים שלו, לא היה ספר ששוליו לא היו מלאים מהערותיו. ואין זה משנה כלל באיזה מתחומי התורה מדובר. הוא עבר על כל ספר שנזדמן לידי, והעיר הערות. הש"ס שלו היה מלא הערות, בכל מסכת שלמד. ספרי אביו הרא"ה מלאים מהערותיו. גם ספר ה"אור החיים" שלו על התורה בפורמט הקטן היה מלא הערות בשוליים. בהעבירו שיעורים היה ניכר כי הוא שוחה בכל ים התורה. בשיחות במוצאי שבת, שהיו שיחות כלליות, נגע בכל חלקי התורה. פעמים רבות בהערות אגב גילה את בקיאותו העצומה. לעיל (בפרק העוסק בעריכת כתבי מרן הרב) כבר הזכרנו את דברי ההערכה של הגאון הרב שלמה יוסף זווין להערות שכתב הרב צבי יהודה ושהודפסו בספרי תשובות אביו:

מתרחק מן הפירסום ומן הדומה לו, ובמקום שאתה מוצא ענוותנותו אתה מוצא גדולתו. הולך בעקבותיו של אבא, בתורה ובמחשבה ובמעשה... מדור מיוחד קבע בספר להערותיו. ההערות מלאות וגדושות בדברי תורה. יש ואינן הערות לתשובות, אלא תשובות להערות. כלומר, הרב נגע בנקודה אחת, כאילו דרך הערת-אגב, ור' צבי יהודה בא ומרחיב את הדיבור על כך בתשובה שלימה.

ברדב"ז כבר עיינת?

סיפר הרב איתן איזמן: היקף תורתו היה עצום. לאחר שמונית כרב בשדמות מחולה, הגעתי אליו לביקור. שאלני הרב במה אני עסוק? והשבתי לו שבעניין הברכה על פרי הפאפיה אותו מגדלים במושב.

מיד שאל אם עיינתי ברדב"ז. הופתעתי מאוד. אני למדתי, עיינתי בספרים, עמלתי וחיפשתי זמן רב מקורות באותו עניין, ואילו הרב, מיד כששמע במה אני עוסק ידע לשלוף מקור מתאים מכתבי הרדב"ז, שאינו ידוע אלא לגדולי הבקיאים.

בקיאות מופלאה

הרב ירחמיאל וייס: הרצי"ה נודע בזכרונו המופלג. ב"שבת חתן" של הרב שלמה רענן, הגיעו לבניין הישיבה הישנה הרב יחזקאל סרנא והרב מאיר חדש, ראשי ישיבת חברון. הנוכחים קיבלו את פניהם

(מאזיבות הרב פילבר)

עם הרב יחזקאל סרנא

בשמחה, ישבו עימם, ושוחחו בדברי תורה מרוממים. כל אימת שהרב יחזקאל סרנא, הזכיר גמרא, או סעיף בשולחן ערוך, היה הרצי"ה מזכיר מיד את המקור המדויק, ולפלא היה בעיני!

התירוץ נתגלה בחלום...

מספר הרב חיים צבי רזנברג: בבוקר שבת אחת הקדמתי לבוא לתפילה בבית הרב צבי יהודה, ושמתי לב שעל פניו שפוכה נהרה מיוחדת ולא רגילה. תוך כדי המתנה עד שהמנין יתאסף, סיפר הרב כי חלם בלילה תירוץ על רמב"ם קשה בהלכות תמורה. נדהמתי שמה שמעסיק את הרב בלילה זה רמב"ם בתמורה. עם הקושיה הוא נרדם, ובחלום מתגלה לו התירוץ...

אפשר ללמוד גם בעל פה

סח הרב אליהו מאל: מחשבותיו של הרצי"ה היו כל הזמן נתונות בתורה.

ביום ירושלים נהוג היה שלאחר התפילה החגיגית יורדים לחדר האוכל לסעודה חגיגית, ולאחריה מתקיימים שיעורים ונאומים בהיכל הישיבה.

באחת השנים כשירדו כולם לחדר האוכל, נשארתי והתבוננתי ברב. נראה היה לי שהרב מסתכל ולא עושה דבר. תמהתי מדוע אינו לוקח ספר וקורא בו? אולי אין לו כוח לקום? ניגשתי ושאלתי אם רוצה הוא, שאביא לו ספר, התבונן בי ואמר בפליאה: "וכי תורה בעל פה אין אצלך?!".

על חויה דומה מספר הרב יששכר גואלמן: בליל ראש השנה ליוויתיו לביתו. בדרך שוחחנו בנושאים הלכתיים שונים, והרב ציטט את ה"משנה ברורה", בנושאים בהם דנו. כשהגעתי לישיבה פתחתי את ה"משנה ברורה" על מנת לעיין בנושא אודותיו שוחחנו. לתדהמתי ראיתי שהרב ציטט מזכרונו את ה"משנה ברורה" מילה במילה.

ומוסיף הרב משה לוינגר: הרצי"ה העביר שיעור בימי חמישי בביתו לתלמידים מ"כרם ביבנה", ולבוגרי הישיבה. בשיעורים ציטט הרב פסקאות מהספר, הסבירים והרחיבם. באחד השיעורים ירד שלג עז, ולפתע התנתק החשמל והשתרר חושך מוחלט. והרב, כאילו לא קרה דבר, המשיך בשיעור כשעתיים, כביכול הספר ניצב אל מול עיניו...

קורא שמונה שורות בו זמנית

סיפר הרב צפניה דרורי: מדי פעם ליוויתיו לביתו. פעם, תוך כדי הליכה דפדף הרב בספר, וגמע במהירות דף אחר דף.

שאלתי - האם הרב קורא במהירות שכזו?

השיב: "ודאי שאני קורא". והוסיף - "אבא קרא עשרים ושתיים שורות בו זמנית. ואני קורא שמונה שורות בו זמנית..."

בביתו נהג לעשות הגהות לספרים שקרא, ואף זאת במהירות אדירה. לאחר שקרא ספר יכול היה לחזור עליו לפרטי פרטים.

מזהה ספרים עלומים

סיפר הרב אליעזר מלמד: לאחר השואה, כשהובאו לבית הספרים הלאומי ספרים שניצלו מבתי המדרשות ובתי הכנסיות שבאירופה, פעמים רבות היו הספרים חסרים את שערי הפתיחה, ונותרו ספרים, אשר הספרנים והמומחים השונים לא הצליחו לפענח את שם הספר ומחברו. היו מביאים את הספרים הללו לרצי"ה, שהיה בקי באלפי ספרים, וכשרפרף בדפיהם, ידע מזיכרונו לומר מהו הספר ומיהו מחברו.

ריכוז

על סדר יומו של הרב סיפר הרב אביהו שוורץ: לאחר תפילת שחרית בישיבה ושיחות אישיות, היה ממנהר לחזור אל ביתו ויושב ולומד כששולחנו עמוס ספרים. בשעות אלו עד אחר הצהרים הקפיד שלא להכניס אנשים לביתו. אחר הצהרים היה שוב מקבל אנשים לשיחות אישיות.

פעם, בהיותי בחור צעיר, ביקשני אחד הרבנים, להתלוות אליו בדרכו לרצי"ה. אמרתי לו, שלפני הצהרים אין הרב צבי יהודה מקבל אנשים. אולם הרב טען שהעניין דחוף מאוד.

הלכנו, דפקנו בדלת ואין עונה. אמר הרב: "הוא בודאי אינו שומע, צריך לדפוק בחוזקה", דפק ואין עונה. אמר הרב: "איך זה יתכן שהוא ער ואינו פותח. חייב אני לראות אם הוא ער". ניגש מסביב לבית, והבחין שהתריס פתוח מעט, הציץ וראה את הרב רוכן ליד שולחן עמוס גמרות, שקוע כל כולו בלימוד.

(באידיבות הרב פילבר)

עם הרב שבתי שמואלי, מזכיר הישיבה

שעון השבת התקלקל

סיפר הרב ישראל צבי מלכיאל: שבת אחת, בהגיעו לישיבה לתפילת שחרית, חיפש משהו שיכול להוציאו ידי חובה בברכות השחר. כששאלנוהו לפשר הדבר, סיפר: רגיל אני לסדר שעון שבת, ולאחר סעודת ליל שבת רגיל אני לעסוק בתורה עד שכבה האור. כנראה שהשעון התקלקל והאור לא כבה, כשהרמתי את ראשי מעל הספר, נוכחתי לדעת כי אור בחוץ...

כושר הריכוז שלו היה מדהים. ראיתיו יושב וכותב מכתב. מסביב היתה המולה של תלמידים נכנסים ויוצאים, ואילו רבנו לא הרים את ראשו וכולו היה מרוכז בכתיבה.

וכך אמר: "פיזור הנפש, זה דבר נורא ואיום! ריכוז הוא היפוכו של פיזור הנפש, זו סגולה לבריאות. כשלומדים תורה, רק לומדים תורה; כשעוסקים בחסד, רק עוסקים בחסד; כשעוסקים בתפילה, רק מתפללים!"...

גם בעת מחלה מעיינים

הרב יוסף בדיחי, משמשו בקודש של הרצי"ה: באחד הימים שכב רבינו על מיטת חוליו כשהוא סובל מיסורים נוראיים. כדי להקל במעט את יסוריו, ניגשתי בחרדת קודש והצעתי: "אולי אפשר לתת לכבוד הרב ספר לעיין?". התשובה היתה בנעימות וחרף הכאבים הנוראים: "אני מעיין!" השתהיתי מעט, ונוכחתי שהיסורים מתגברים ומחריפים, אזרתי אומץ ונגשתי בחרדה גדולה והצעתי שוב: "אולי אפשר לתת לכבוד הרב ספר לעיין?". הרב ענה בקול ובצורה חד משמעית: "אני כולי עיין!".

שיעוריו

פעילותו המרכזית של הרב צבי יהודה כראש הישיבה היתה מסירת שיעורים לתלמידי הישיבה. השיעורים היו המכשיר המרכזי להקניית תורה, אמונה ויראת שמים. השיעורים היו מכשיר חינוכי עצום, ולאורם התחנכו מאות בני הישיבה.

הרב לא מסר שיעורים בגמרא ובהלכה. לתפקיד זה שימשו ראשי הישיבה האחרים והר"מים, הוא התרכז בנושאים המרכזיים האחרים, שחשיבותם בעיניו לא היתה פחותה, ומבחינות מסוימות אף היתה רבה יותר.

יש עוד מקום?

כששכנה הישיבה ב"בית הרב" ומספר התלמידים היה קטן, היה מספר המשתתפים בשיעורי הרב

חזרה לנחלת אבות

מלחמת ששת הימים

מרח הרב פועל עבורנו בשמים

בג' אלול תשכ"ו, באזכרה לראי"ה ב"בית הרב", אמר הרב צבי יהודה, שכשם שאביו פעל למען עם ישראל בהיותו כאן בארץ, כך ביתר תוקף, כוח וזכות, הוא ממשיך ופועל למען עם ישראל בהיותו בשמים. הלכה היא, שהבא לדור במקום חדש, לאחר שנה הרי הוא כבני אותה העיר. בשהייתו הארוכה של הרב בשמים הולך כוחו ומתחזק. הוא כובש מקום בישיבה של מעלה, והכיבושים נמשכים ומתרחבים. ובאותה שנה, המשיך הרצי"ה ואמר, שהיתה שנת הל"א לפטירתו, הגיע מספר הכיבושים לל"א, כמניין המלכים שכבש יהושע.

ואכן, בהמשך אותה שנה, בטרם חלפו שמונה חודשים, נתקיימו הדברים. פרצה מלחמת ששת הימים, ובניסי ניסים חבלי ארץ ישראל נכבשו, אף ביתר מהירות מאשר בימי יהושע.

איפה חברון שלנו?

בסביבות פסח שנת תשכ"ז, היתה הידרדרות חמורה במצב הבטחוני. סביב מדינת ישראל התגבשה ברית של השכנות הערביות, ונוצר איום ממשי על קיומה של מדינת ישראל. חשש כבד העיב על עתידה של המדינה הצעירה, שאיביה ביקשו להכחידה וחשבו כי הגיעה שעת הכושר.

הגיע יום העצמאות הי"ט. חרף המתח הכבד השתדלו כולם לשוות ליום אווירת חג, ובאותו יום עמד להיערך מצעד צבאי בירושלים.

בישיבת "מרכז הרב" נערכה כבכל שנה עצרת הודיה. בעצרת נאמו כמקובל וכרגיל בכל שנה רבנים ומנהיגי ציבור, ובסופה עמד לשאת דברים, וגם זה כרגיל, ראש הישיבה הרב צבי יהודה. בדרך כלל היה הרב עוסק בביור עיצומו של יום, ולפעמים היה מגיב לדברים שאמרו אחרים, אולם הפעם היו בפיו דברים יחודיים, היה זה כעין חזון נבואי, אשר לימים זכה לכינוי "מזמור י"ט של מדינת ישראל".

הוא פתח בסיפור הידוע, על הצער שאפפו עם אישור תוכנית החלוקה באו"ם בכ"ט בנובמבר תש"ח (הובא לעיל בפרק "מגלות לגאולה"), המאשרת את חלוקת הארץ לשתי מדינות, והמשיך בזעקות שבר על כי התרחקנו נפשית מארצנו, וחסרון ערי הקודש שוב אינו מטריד אותנו.

כן, איפה חברון שלנו? - האנחנו שוכחים את זה? והיכן שכם שלנו, ויריחו שלנו, איה - הנשכחן? וכל עבר הירדן - שלנו הוא. כל רגב ורגב, כל ד' אמות, כל חבל ארץ וכברת אדמה השייכים לארץ ד' - הבידינו לוותר אפילו על מילימטר אחד מהן? חלילה וחס ושלום!

לא עברו אלא ימים מעטים, ואכן זכה עם ישראל להשיב אליו את חברון, שכם ויריחו.

תלמידים במסיבת יום העצמאות תשכ"ז.
במרכז: הרב חנון פורת

במסיבת יום העצמאות תשכ"ז. מימין לשמאל: הרב ש.י. זיון, הרצ"ה, הרב נ. רענן (נואם), הרב י. אריאלי. ראשון משמאל: הרב מ. פרום

שכינה מדברת מתוך גרונו

על אותו יום עצמאות מפורסם מספר הרב חנון פורת: נוכח הייתי בישיבה בליל יום העצמאות תשכ"ז, ועדיין מהדהדים באזני זעקותיו-שאגותיו של הרב צבי יהודה: "איפה שכם שלנו, ואיפה חברון שלנו, ואיפה יריחו שלנו, הנשכחן?" אם אני מנסה לשחזר שיחות, או נאומים, שהשפיעו עלי, אין ספק שזה היה הגדול מכולם.

הרגשנו שרבנו אומר את דבריו ברוח הקודש, וכי השכינה מדברת מתוך גרונו. רוח אחרת היתה עימו. הוא התנשא גם בעוצמת קולו. כל הקירות רעדו. האנשים הסתכלו אחד על השני, ולא ידעו את נפשם.

כשאמר, שהרגיש ביחס להחלטת הכ"ט בנובמבר בעניין החלוקה של ארץ ישראל, "פצוע בכל גופי", נראה היה הרב צבי יהודה כאדם פצוע ממש, פגוע בחתכים עמוקים, שארץ ישראל חורצת בגופו.

והוסיף הרב בני אייזנר: בחופשתי הראשונה מהצבא לאחר מלחמת ששת הימים, ניגשתי לרב צבי יהודה ושאלתי: "איך ידע הרב ביום העצמאות, שתפרוץ מלחמה ונשחרר את כל המקומות הקדושים ואת נחלת אבותינו? הרי אף פעם לא דיבר איתנו באותה תקיפות ובאותה עוצמה, על חבלי מולדת".

הביט בי הרב ואמר: "בנימין, תאמין לי - לא הכנתי נאום, ודיברתי". ובעיני דומעות, שם ידועל כתפתי ואמר לי: "בנימין, זכית, בנימין זכית, לא הרבה זכו לשחרר את הארץ, את ירושלים, את חברון".

שירת העם לירושלים

מספר הרב יוחנן פריד: השעה שעת לילה מאוחרת, במוצאי יום העצמאות תשכ"ז, ואני יושב בביתי בירושלים. עדיין מהדהד באוזני קולו של הרב צבי יהודה, שקרא וזעק בליל אותו יום: "איפה חברון שלנו, היכן שכם שלנו, ויריחו שלנו - הנשכח?"

באותו לילה שודר ברדיו פסטיבל הזמר העברי, ובסימו הושמע שירה החדש של נעמי שמר "ירושלים של זהב". והנה, בתום השיר אני שומע את קהל האלפים ב"בנייני האומה" המצטרף לפזמון המופלא "ירושלים של זהב"...

השירה ריגשה אותי מאוד. חיפשתי מקום בו אוכל לתת ביטוי להתרגשות שאחזה בי, ומייהרתי לביתו של הרצי"ה. בחצות לילה, כשכולי נרגש ונלהב, סיפרתי לו על שירת ההמון, שירת האלפים.

והוא, בדמעות גיל בעיניו, עונה ואומר: "אם כל אלו שרו שם כך, וודאי הוא שנגיע לשם"...

הפנים לירושלים

הרב חנן פורת מוסיף ומספר: גוייסנו יומיים לאחר יום העצמאות תשכ"ז. ה"צידה לדרך" שהרב צבי יהודה העניק לנו ביום העצמאות ב"מזמור י"ט", נסכה בנו כוחות. מי בכלל חשב באותם ימים על גאולת ארץ ישראל?! מי חשב על שחרורה של ירושלים העתיקה?!

באחת השבתות, כשהיינו בפרדסים ליד לוד, החל חייל אחד לשיר: "בשבוע הבא במצרים". הרב ישראל אריאל, מתלמידי "מרכז הרב", קם ואמר: "למה בשבוע הבא במצרים, בשבוע הבא בירושלים הבנויה". הוא התחיל לשיר, וכולם - דתיים וחילוניים - הצטרפו ושרו בהתלהבות גדולה: "בשבוע הבא בירושלים הבנויה". כל זה היה מתוך אותה רוח מיוחדת, שהרב צבי יהודה נסך בנו.

היינו מתוכננים לצניחה במערב אל עריש. בינתיים הצטרף חוסיין מלך ירדן למערכה, והפציץ מקומות רבים בירושלים. התברר גם שהכוחות בסיני "מסתדרים", ואין צורך בצניחה שלנו. כך קרה שכאשר הגענו לשדה התעופה בדרכנו לאל עריש, הגיעה לפתע ההוראה לשנות כיוון, ולעלות לירושלים. לאורך כל הדרך הרגשנו, שברכתו של הרב צבי יהודה מלווה אותנו...

כיבוש זקנים - ראשונים בכותל המערבי

הרב ישראל אריאל, ממשחררי ירושלים מספר: כשהוכרזה כוננות לפני מלחמת ששת הימים, גוייסתי כצנחן, ובמשך כשלושה שבועות המתנו בפרדסים באזור שדה התעופה לוד, על מנת

לצנוח בסיני.

בתקופת ההמתנה עלו בראשי מחשבות שונות על פישרה של המלחמה. הרי לפני למעלה מעשור שנים נסתיימה מלחמת סיני, שתבעה קורבנות רבים, ולא יצא ממנה מאומה, שכן נסוגנו לאחר מכן מסיני. אם כן - לשם מה מלחמה נוספת ושפך דם יקר?

כתבתי להרצ"ה ול"נזיר" והעליתי את שאלותי, אולם בטרם הספקתי לשלוח את המכתב פרצה המלחמה. החטיבה שלנו, בפיקודו של מוטה גור, הופנתה לירושלים, ואנו בחסדי ה' שחררנו את העיר העתיקה ואת הר הבית.

תוך כדי העלייה להר הבית, עבר בינינו הסיפור, שהגיעו שני זקנים מירושלים. הייתי נתון בהתרגשות עצומה ובהתרוממות נפש אדירה, וסברתי, ששני הזקנים הם ודאי המשיח ואליהו הנביא...

כשירדתי אחר כך מההר אל הכותל, גיליתי, שזקנים אלה היו לא אחרים מרבנו, הרב צבי יהודה והרב דוד כהן הרב הנזיר. התחבקנו, התנשקנו והדמעות זלגו ללא הרף.

התשובה לשאלותי מהרצ"ה והרב הנזיר נענתה, זכינו וראינו עין בעין בשבוע ה' ציון!

על שהתרחש באותו יום סיפר לימים הרצ"ה לתלמידי, והדברים מובאים בלשון ובסגנון השומעים:

ביום רביעי בשעה אחת עשרה בערך, דפק קצין (הרב מנחם הכהן) בפתח ביתי, ואמר לי בשמו של הרב גורן, שאני מוזמן על ידי הרב הצבאי הראשי לבוא מיד אל הכותל המערבי, וכי למטה מחכה זחל"ם.

עליתי לרכב, ושם הצטרף אלינו ר' דוד, הרב הנזיר, חותנו של הרב הצבאי הראשי.

בדרך סח לי הקצין: משהגיעו הצנחנים לרחבת הכותל, כשהם נצמדים אל אבניו, עלה על הנדבך העליון הקצין יורם זמוש, איש קבוצת יבנה ותלמיד ישיבתנו, והניף את דגל המדינה במרומי הכותל המערבי. לקול תשואות הצנחנים, אמר המפקד ליורם, שמגיע לו פרס, ושאלו במה הוא בוחר. בדומיה שהשתררה השיב יורם: הפרס המכובד ביותר בשבילי, שתביאו הנה את הרב צבי יהודה הכהן קוק, ראש ישיבת "מרכז הרב". שיהיה בינינו בשמחתנו העצומה!

הוא גם סח לי, שבין הראשונים שהגיעו אל רחבת הכותל, בעוד הצלפים הערביים מוסיפים לירות ממקומות מחבוא שונים, היה הרב שלמה גורן, כשבידו האחת ספר תורה ובידו השניה שופר. לוחמים קשוחים, ותיקי קרבות, בכו כילדים בשמעם את תקיעת השופר של הרב הראשי. הם העריכו את אומץ לבו ומסירות נפשו, בהיותו כל הזמן בקו הראשון.

הגענו לכותל. רקדנו, שמחנו, התחבקנו והתנשקנו עם החיילים.

אחד החיילים, ר' ישראל אריאל, תלמיד הישיבה, הודיע, שקיבל רשות מהפיקוד לעריכת תפילת "מנחה" בציבור, תפילה ראשונה בכותל לאחר תשע עשרה שנות ניתוק.

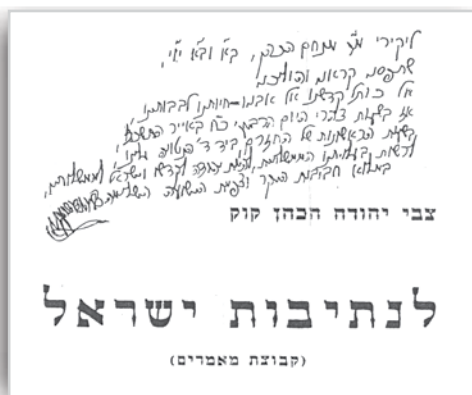
זו היתה תפילת "מנחה" שכולה דביקות. הלב היה מלא שמחה והודאה והעיניים זלגו דמע. חיילים השתטחו במלוא גופם על רצפת הרחבה. חיילים הכניסו קצות אצבעות ידיהם בין סדקי האבנים. חיילים מכל החוגים אמרו תפילות מן הסידורים. אחדים פתחו במזמור תהלים: "שיר המעלות, בשבוע ד' את שיבת ציון היינו כחולמים". הרב שלמה גורן היה שליח ציבור והתפלל בקול רננה.

בתוך התפילה אמר בשינוי נוסח, בעקבות השחרור: "נחם ד' אלוקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, את העיר השמחה שאינה עוד בזויה, שאיננה עוד שוממה, אלא היא מכובדת, בניה באו לגאלה, גירשו את הלגיונות וירשו אותה לעמך ישראל. על כן ציון בקול שמחה תתפלל וירושלים תיתן קול תודה וזמרה".

בטרם עזבנו את העיר המשוחררת, אמרתי לכתבים מכל העולם שהתקבצו שם: הננו מודיעים לכל ישראל ולעולם כולו, שבפקודה אלוקית חזרנו הביתה, במעלות הקודש ועיר מקדשנו. מהיום ואילך לא נזוז מכאן!

יחד עם הרב דוד כהן, הרב "הנזיר", לאחר שחרור הכותל. משמאל הרב ישראל אריאל, ממשחרי ירושלים

הקדשה לספר לרב מנחם הכהן, שהביא את הרצי"ה לכותל מיד לאחר שחרורו

דרכי איש - מידות, הליכות והנהגות

כמלאך ה' - מעלות בקודש

מפי הרב ישראל צבי מלכיאל: ביקשנו מרבנו להגדיר לנו מהו אדם גדול? אמר לנו: "אדם גדול הוא אדם, שאף פעם אינו קטן..."

"אם דומה הרב למלאך ד' - יבקשו תורה מפיו"

פעם המתין הרב שלום נתן רענן עם קבוצת תלמידים לרצי"ה ואמר לפתע לתלמידים: "דעו לכם, שאין אתם מכירים אותו, אך אני אומר לכם: כי מלאך ד' צבא-ת הוא..."

סח הרב אביהו שוורץ: רבינו היה כולו כבוד, אור ושכינה. כשהיה נכנס לשיבה, והיה עובר בינינו, היו כל רחשי ליבנו ומחשבותינו וכל עצמותינו, מלאים רוממות אל, קדושתו ותפארתו. שכנינו בתוכנו. זו היתה התחושה בשיבה, זו היתה המציאות בביתו...

זה היה סוד האור, סוד השכינה, שחפץ על רבינו, יום יום, ושעה שעה, ולעילא ולעילא, באופן פלאי ממש, ביום שבת קודש. גם במצבים הקשים והמסובכים, הציבוריים והאישיים, במצבי יסורים נוראים, לא זז מקדושתו העליונה, ולא פסק אור השכינה מלהאיר פניו.

וסיפר הרב חיים דרוקמן: כשהיינו מתבוננים במשחרים לפתחו מדי יום: אנשים שונים ומשונים, גברים ונשים, תלמידי חכמים ופשוטי עם, אנשי התיישבות ואנשי צבא, אנשי מדע וראשי המדינה; כשהיינו מתבוננים בכל אלה, בדרך שבה קיבל כל אדם ודיבר אליו בשפתו; כשראינו את האנשים תמיד שמחים בצאתם, כשרבים מהם מציינים בהתפעמות את האור הזורח על פניו - עמדנו על משמעות הביטוי: "כי מלאך ד' צבא-ת הוא".

חי בעולמות עליונים

ומוסיף הרב דני איזק: הרב שמעון זלזניק היה בנו של הרב שלמה זלמן זלזניק, שישב בבית דינו של הראי"ה. פעם בשעת רצון אמר לי: "ר' צבי יהודה הוא בכלל לא בעולם הזה, אין לו ענייני חומר בכלל, הוא חי בעולמות עליונים".

הרב יוסף קפאח: רבינו הצליח להתנתק מכל דרישות החומר ומכל נגישותיו, והן לא הותירו עליו שום שליטה כלל. על אדם זה נאמר: 'מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק', זהו אשר כל ימיו גר באהלי ה'. גם בעת לכתו ברחוב, גם בעת עשיית חפציו נמצא הוא באהלי ה', וכל הליכותיו, פעולותיו, מפעליו, דיבורו, שיחותיו, קשורים והדוקים במרומי שגב מחשבותיו-מושכליו הצמודים בידיעת "מי שאמר והיה העולם"...

עם הרב נתן רענן ותלמידים
למעלה מימין: ד. רוזנבליט, הרב ח.דרוקמן, הרב צ. דרווי, הרצי"ה, הרב מ. פרום, הרב נ. רענן
למטה: הרב צ. טאו, הרב ע. קלכהיים, הרב מ. רייש, הרב ש. זליקוביץ, הרב ע. זרביב

תורה ללא הפסקה

לא תמיד היו לרב שעות שינה מסודרות. פעמים רבות היה שקוע כל כולו בלימוד סוגיה כלשהי, ורק כשחש שאין בכוחו להמשיך ללמוד, היה מפסיק, ישן זמן קצר, וכשהתעורר - המשיך בלימודו. לעיתים כשהעביר שיעורים, שנמשכו שעות ארוכות, היה תוך כדי שיעור מנמנם לדקה או שתיים, אך מיד מתגבר כארי, וממשיך במקום בו הפסיק. קרה לא אחת, שתלמידים הגיעו השכם בבוקר לביתו, וגילו שהוא יושב ולומד. כששאל אותם מה השעה, נדהם לשמוע שהשחר כבר הפציע...

אך את תלמידיו הדריך להקפיד על שעות שינה מסודרות, כדי שבבוקר יקומו רעננים ויוכלו ללמוד כראוי.

אדם ניכר בביתו

סיפר הרב ירחמיאל וייס: הרצי"ה הזמין בחור צעיר, שלא מצא מקומו במסגרות הרגילות, להתגורר בביתו. אותו בחור נענה, אולם אני תהיתי אם טוב הדבר. קינן בליבי חשש, שהמגע הקרוב עם הרב,

כשהוא עוסק בביתו בעניינים גופניים ארציים, עלול להוריד בעיניו את ערך התורה.

לאחר זמן למדתי בחברותא עם אותו בחור בשעת לילה מאוחרת, ובאותה הזדמנות שאלתיו בעדינות כיצד הוא מתייחס לעניין. תשובתו הפתיעה אותי מאוד: "מיום ליום, אני נעשה מעריץ גדול יותר של הרב" - הוא אמר - "אין דבר שהרב עושה סתם כך. לכל התנהגות שלו ולכל פעולה יש סיבה מוצקה, למה הוא אוכל דווקא כך, ולמה עושה פעולה אחרת דווקא כך. על כל צעד ושעל של הרב ניכר, שכל חייו הם מחשבה אחת גדולה, כל עשייה שלו היא עשייה של חיים!".

המשכנו לשוחח וללמוד עד לאחר חצות, ואז, כיוון שירד גשם חזק, הסעתיו במכונית לבית הרצי"ה. למחרת בבוקר, סיפר לי, שכשהגיע בלילה הדלת היתה נעולה. הוא חשש להפריע, דפק בעדינות והרב כמובן לא שמע. "המתנתי בחוץ עד שבקע השחר" - הוא המשיך - "ואז דפקתי בדלת מעט חזק יותר. הרב פתח ושאל: "איפה היית כל כך הרבה זמן, המתנתי לך, למה לא הגעת?" השבת: "חששתי שמא אפריע". נענה הרב ואמר: "לא הפרעת לי, אני יושב וממתין לך".

נכנסתי לחדר פנימה וראיתי שהרב יושב ולידו ערימת ספרים, שכנראה למד בהם כל הלילה בהמתנה לבואי. שאלתי: "הרב יודע שעכשיו כבר בוקר?" תמה הרב ושאל בפליאה: "מה, באמת?..."

צומא אריכתא

סיפר הרב אורי כהן: פעם בצום י"ז בתמוז בשעות אחר הצהריים ניגשתי אל הרב צבי יהודה לשאלו שאלה הלכתית, אך הוא כדרכו הורה לי לשאול רב פוסק. הצעתי לו לנסוע איתי לכותל לתפילת מנחה, והוא הסכים. עם סיום תפילת מנחה, שאלתי אם ירצה להתפלל גם ערבית בכותל, והוא השיב שיתפלל בביתו, כיון שזה מקומו הקבוע לתפילה. שבנו לבית הרב לאחר רדת החשיכה, והתלמידים, שכבר הספיקו להתפלל ערבית ולשבור את הצום, המתינו שם לתחילת השיעור הקבוע.

מביטים בחפירות ליד הכותל. ליד הרצי"ה הרב י. גץ רב הכותל, מאחוריהם: הרב י. ברמסון והרב י. ארציאל. מימין: הרב ח. דרוקמן, הרב א. ולדמן והרב צ. טאו

עזבתי את בית הרב צבי יהודה, ומי הרתי להתפלל ערבית ולאכול דבר מה לשבירת הצום. משם ניגשתי לרב שלמה זלמן אוירבאך לשאלו את השאלה ההלכתית, שהטרידה אותי. לאחר כשעה שבת לבית הרב, ולתדהמת הרבה התברר, שהרב טרם החל את השיעור. הוא הסביר לנוכחים, שכיון שלקחתיו לכותל הוא אינו רוצה להיות כפוי טובה, ולכן הוא ממתין לי לתחילת השיעור.

כשהסתיים אותו שיעור, הגיעה קבוצה נוספת של תלמידים. הרב צבי יהודה לימד גם שיעור זה כרגיל, מבלי שאף אחד ישים לב, שלא אכל עדיין מאומה בסיום הצום. רק לאחר סיום שני השיעורים, כשהשעה היתה קרובה לחצות, ניגש למטבח ושבר את הצום.

פרשנות רוחנית לשיר ברדיו

סיפר הרב דוד פוטאש: בכל דבר התבונן התבוננות גדולה וכללית.

נסעתי עמו ביום הזכרון של אשתו לבית הקברות. כשנכנסנו למונית התיישב הרב ליד הנהג, ומהרדיו נשמע שירה של לאה גולדברג ובו המילים: "למלכה אין בית, למלך אין כתר". הנהג שהיה רגיל להסיעו כיבה את הרדיו במהירות, והתנצל על כך שלא עשה זאת קודם כניסתו. השיב לו הרב בחיוך רחב: "שמעת איזה שיר שרים ברדיו? שרים על כנסת ישראל, המלכה שהיא ללא בית, ועל הקב"ה, המלך, שהוא ללא כתר..."

מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים

סח הרב צפניה דרורי: "חז"ל אומרים (ברכות ו, ב): "מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים". יסוד אישיותו ותורתו של הרב צבי יהודה היה יראת שמים, ומתוך יראת השמים שלו דבריו נשמעו. עניין זה בלט מאוד בהנהגתו, וניכר מאוד בפעילותו בישיבה.

כבני תורה רציניים וכתלמידים נאמנים, פעלנו בדרך כלל לפי הנחיותיו והוראותיו של הרב צבי יהודה. אומנם כצעירים בעלי דעה עצמאית היו גם פעמים שלא עשינו מה שהרב הורה, והוא היה מגיב על כך בגערה. ולעיתים תגובתו היתה קשה הרבה יותר, הוא פשוט הפסיק לבוא לישיבה. קרה שהגענו לבית המדרש והרב לא נמצא. בישיבות יש בדרך כלל כמה רבנים, אם אחד לא נמצא, יש אחרים. אך כשהרב צבי יהודה לא היה נמצא - אז אין רב! אפילו לתפילה הוא לא הגיע.

ואז, החלטנו ללכת לביתו ולדפוק על הדלת, אולי הוא יפתח לנו. היו פעמים שהוא גם לא פתח את דלת ביתו. היינו מתחכמים, ולבסוף מגיעים אליו. וכשהסכים לשוחח איתנו הוא היה אומר: "אי אפשר להמשיך כך. אני לא יכול ללמד אתכם." חז"ל אמרו, שמי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים. אם דברי לא נשמעים, ואתם לא מקשיבים לי, כנראה שהסיבה לכך היא, שאין בי יראת שמים". וכך היו יכולים לעבור שבועיים שלושה, עד שהרב היה נענה לחזור וללמד.

"דבריו נשמעים", אין פירושו אמירת דברים יפים. יש הרבה רבנים שאומרים דברים בצורה יפה, אך דבריהם אינם נשמעים. אמת פנימית נשמעת. מי שיש בו יראת שמים - למילים שיוצאות מפיו יש כח. גם כשהוא לוחש נשמעים דבריו למרחקים. כשהאדם אומר דברים הנובעים מתוך עצמיותו ומדם ליבו, אזי אפילו המילים הפשוטות ביותר שלו הולכות ופועלות.

הרב צבי יהודה היה כולו אש, כולו רצינות. לא היתה אצלו טיפה של קלות ראש. אין הכוונה שהוא

לא היה יכול לומר בדיחה, אבל לא היה רגע שבו לא היתה עליו יראת שמים. למי שלא שימש אותו, ולא ראה זאת ממש - קשה להאמין לזה.

כל מה שהרב צבי יהודה היה אומר ועושה היה מתוך יראת שמים, ובכל פעם שהיינו במחיצתו הרגשנו, שהוא מקרין אותה עלינו בעוצמה רבה.

תורת אמת היתה בפיהו

מספר הרב חיים דרוקמן: בספר מלאכי (ב, ו-ז) מתואר שבט לוי בשני פסוקים, המבטאים נאמנה, את מהותו של רבנו, שאף הוא מבני לוי היה: "תורת אמת היתה בפיהו, ועוולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי, ורבים השיב מעוון. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ד' צבאות הוא".

"תורת אמת היתה בפיהו" - כל מי שהכירו למד לדעת שהוא אמר בדיוק מה שחשב, וחשב מה שהוא אמר. אמת מוחלטת היתה בפיו, וזה היה אחד הצדדים שכל כך משכו באישיותו. צעירים ומבוגרים מכל הגוונים והמינים נמשכו אליו, מפני שידעו שאמת בפיו. לא היו אצלו שום חשבונות צדדיים; האמת נאמרה במלוא עוצמתה, בין אם נעמה לאזניים השומעות אותה, ובין אם לא. כששמעת אותו, חשת שיש כאן הזדהות מלאה עם תוכן הדברים.

"ועוולה לא נמצא בשפתיו" - מעולם לא עיוות את הדברים מתוך חשבון קטנוני כלשהו, משום "מה יאמרו". מושגים של כסף, כבוד או מעמד, לא תפסו אצלו שום מקום; לא היו לו מושגים כאלה כלל. מעולם לא חשש שמא לא ייתפסו הדברים נכון בעין חיצונית. אם מצא לנכון לומר משהו - אמר, אם מצא לנכון לעשות - עשה. כשהיו נכנסים לביתו תלמידיו, שהפכו להיות רבנים בישראל היה קם מפניהם. היו הזדמנויות שיכולת לשמוע ממנו דברים תקיפים כלפי אדם או עניין מסויים ולעיתים דברים קשים ובוטים. והרי היה ודאי מי ששאל את עצמו - איך זה? למה זה? ובמיוחד על רקע התמונה השלמה: האהבה העצומה, הרוך והענוה כלפי כל אדם - איך עולים הדברים בקנה אחד?!

אלא שעם כל האהבה והרוך שחש כלפי כל אדם, כאשר היה צורך להורות, להדריך ולפסוק, הוא נקט עמדה חד משמעית, תקיפה, ולא פעם אפילו קשה ובוטה.

תקיף במיוחד היה הרב צבי יהודה כשעסק בהלכות ציבור.

כשהספיד את הגאון הרב משולם ראטה הוא אמר: "ישנם רבים הפוסקים בהלכות יחיד, אבל ר' משולם היה מן היחידים הפוסקים בהלכות ציבור". כי זאת לדעת: הפסיקה בהלכות ציבור הינה תמיד מסובכת יותר. לפעמים יש צורך לומר דברים קשים, אך ברורים, שאינם משתמעים לשתי פנים, וכשהיה צורך כזה היה רבינו איתן בדעתו כצור.

לפעמים היו מבקשים ממני ש"אשפיע עליו"; היית תמיד אומר - אני רק מושפע ממנו; עליו אי אפשר להשפיע - הוא משפיע עלינו.

ובעניין מידת האמת מוסיף הרב פרופ' נחום רקובר: מידת האמת, שהיתה ברצי"ה הביאה אותו להסתייג מדרכם של עיתונאים, שאינם "מצטיינים" במידה זו. היה שגור בפיו, שאם היו התנאים, מנסחי המשנה, חיים בימינו, היו מונים את העיתונאים בין פסולי העדות...

ישרות וסדר - לא להיות מקומט

סיפר הרב יוסף בדיחי: כל הסתכלותו והתנהגותו של רבינו היתה ישרה, והדבר ניכר אף בפרטים הקטנים ביותר. זכורני איך היה מיישר את הספרים ואת כלי האוכל, כדי שיעמדו כראוי על השולחן, באמרו: "צריך להיות ישרים, צריך להתרגל לישרות".

באחת הפעמים, לאחר ששוחרר מבית חולים עקב טיפול ברגליו, הורו לו הרופאים לנוח תקופה מסויימת במיטה. באחד הלילות, ראיתו מתאמץ לקום מהמיטה. הוא התרומם, התיישב על המיטה, ובקושי רב הניח את רגליו על רצפת החדר. מבטו היה מופנה אל הספה הישנה, שבחדר השיעורים עליה היו יושבים הבחורים. הוא נאחז בקושי רב בכסאות, ובמאמץ גדול התקדם לאיטו לעבר הספה.

התבוננתי לראות אולי אוכל לעזור במשהו ולסייע. אולי נפל ספר קודש על הרצפה ורבינו מתאמץ ורוצה להרימו? אולי חפץ אחר בעל ערך? אולם על הרצפה לא היה מאומה, ולא הבנתי מדוע ולשם מה מתאמץ ומתייסר רבינו כל כך.

לאחר מאמצים רבים, הצליח הרב להגיע לקצה הספה. ואז יישר בידו את כיסוי הספה שהיה מקומט, ואמר בנחת ובעדינות: "צריך להיות ישרים, יש להזהר מנשמות מקומטות, לא להיות מקומט, צריך להיות ישר".

כשסיים את המשימה חזר רבינו ועשה את כל הדרך הקשה חזרה למיטתו...

עם משמשו בקודש הרב יוסי בדיחי

סדר בכל דבר

סיפר הרב יונתן מאל: בתחילת שיעור, היה מתבונן על השולחן, ואם ראה ספר מונח באלכסון, היה מיישרו.

כשהיה נכנס מהרחוב לביתו, היה הולך בשביל. היו תלמידים שהיו מקצרים את הדרך, בחציית החצר לכיוון המדרגות, אך הרב היה אומר: "יש סדר בעולם, אין קיצורי דרך..."

לסדר את הסוודר

סיפר הרב חיים צבי רזנברג: בהיותי בכיתה י"א באתי לשבוע ישיבה ואז נפגשתי בפעם הראשונה עם גדולתו של הרב צבי יהודה. ישבתי ולמדתי בבית המדרש ולפתע הופיע הרב מאחורי, בדרכו למקומו. קמתי בפניו והתיישבתי מחדש. ראיתו משרך דרכו עם רגלו החולה בצעדים איטיים. על ידית אחד הספסלים היה מונח סוודר שאחד הבחורים הניח, ובעוברו נגעה כנף מעילו של הרב בסוודר והפילתו. הרב באופן רגיל לא יכול היה לחוש בהפלת הסוודר, כי רק המעיל נגע בו. הוא המשיך מספר צעדים קדימה, אך כנראה שבזווית עינו ראה דבר מה נופל. הרב עצר והביט אחורה. הוא ראה את הסוודר על הרצפה ומבלי להסס, באופן טבעי ופשוט, צעד חזרה עם רגלו הכואבת. הוא התכופף והרים את הסוודר, ניער אותו, הניחו על מסעד הכיסא לבל יפול שנית, ואז המשיך בדרכו.

כנער צעיר הבריק לי לפתע כברק, שזה עתה חזיתי בענק רוח עם ישרות מוסרית עצומה. ראש ישיבה ישיש זה, על אף רגלו החולה, היה ברור לו, שעליו להרים את הסוודר, וכלל לא ציפה, שאחר יעשה זאת במקומו.

ענווה - אין לי כלום משלי

מידת ענווה עצומה היתה לרב צבי יהודה. היה חוזר ואומר שמשל עצמו אין לו כלום, הכל מאביו. מרוב ענוותנותו, לא הכירו אנשים רבים את גדלותו בתורה. אף תלמידי הישיבה, אלה שלא השתתפו בקביעות בשיעוריו, לא זכו להכירו כגדול בתורה.

בישיבה הישנה שב"בית הרב" היה יושב על הספסל האחרון בבית המדרש.

היה מתייפח בבכי כתינוק על שטועים בו במה שאין בו... וכן על שחושבים כי בקי הוא בתלמוד הירושלמי משום שהזכיר פה ושם גמרא משם.

כשראה כרטיסי נסיעה של אוטובוס על הרצפה, היה מרימם בעצמו בלא לחוש לכבודו, כדי שהמנקה לא יצטרך לטרוח ולהרים.

ספק ספיקא

סיפר הרב מרדכי אלון: ידועים דברי חז"ל (שבת קיד, א): "כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו - חייב מיתה".

באחד השיעורים ישבתי מאחורי הרב צבי יהודה על הספה הישנה, וראיתי לכלוך קטן על חליפתו.

ניסיתי בעדינות, בלי שירגיש, להסיר את הלכלוך, אך הרב חש בדבר, הסתכל עלי, חייך ואמר בענווה: "נו, ספק ספיקא. ספק תלמיד חכם, ספק רבב"...

והיו ששמעו אותו אומר במקרה דומה: "ספק תלמיד חכם, ספק רבב, ספק בגד"...

הוראת ענווה מהשמים

ומוסיף הרב ירחמיאל וייס: פעם תוך כדי שיעור ציטט מקור מדברי חז"ל. שאלתיו מאיפה המקור לקוח, והוא השיב לי מ"מדרש תהלים". בסוף השיעור שאלתי אם אפשר לראות את המקור. הרב שלף מהארון את מדרש תהלים, הסתכל ולא מצא. עלעל פה, עלעל שם, אך לשוא. הוא סגר את הספר, ואמר לי: "לפעמים שואלים מישהו, אם הוא יודע מקור מסויים. אם אכן ימצא מיד את המקור, תהיה לו תחושה של גאווה על בקיאותו. לכן רומזים לו מהשמים - אתה לא יודע!". הוא שהה קצת, ואז אמר: "נו, עכשיו אחרי שקיבלנו את השיעור, נחזור ונחפש". או אז פתח ומצא את אשר חיפש...

כאינו יודע

סח הרב אורי שרקי: פעם מצא הרב על שולחנו את ספרו הידוע של ר' חיים מוולוז'ין "נפש החיים", שהושאר שם בטעות על ידי אחד התלמידים החדשים, והחל לעיין בו. כשחזר התלמיד לחדר, שאלו הרב של מי הספר. התלמיד סבר בטעות, שכוונת הרב לברר מי מחברו של הספר, והחל במתימותו להסביר לרב, שהמחבר הוא רבי חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א, ושדבריו קרובים לדברי בעל התניא. הרב, שלא רצה לפגוע בתלמיד, עשה עצמו כמי שהדברים חדשים לו. הוא עילעל בחלק האחרון של הספר, שם הדפיסו לאחרונה תוספות, כגון דרשת מוהר"ח ועוד, ואמר: "מעניין, דברים חדשים".

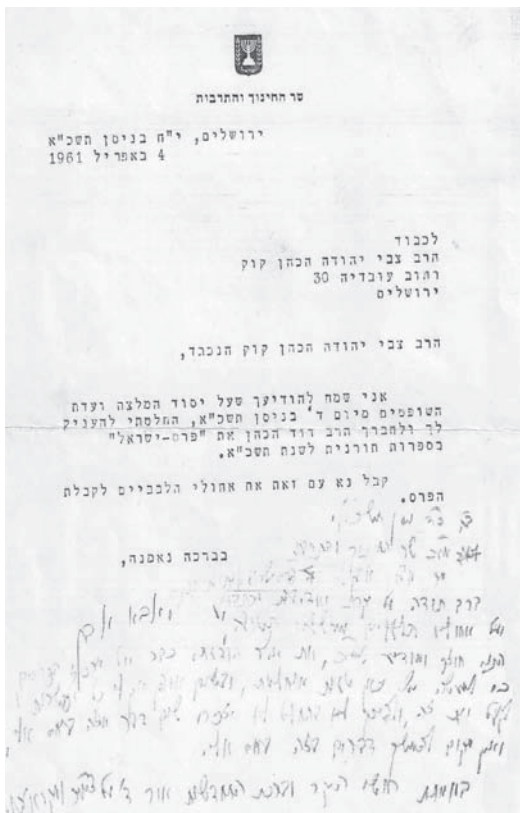
תורתו ותורת תלמידו

סיפר הרב אברהם רמר: פעם שוחחתי עימו, ומסביב לשולחן ישבו בחורים צעירים. התגלגלה השיחה לרעיון שרבינו חזר ולימדנו פעמים רבות. אמרתי את הרעיון בקול: "הרי זה כמו...". העמיד הרב פנים שמחות, ואמר לצעירים: "אתם שומעים מה הוא אומר...", וחזר בפניהם על דברי, כאילו לא הוא מקור החידוש...

שלא על מנת לקבל פרס

בשנת תשכ"א פנה שר החינוך, מר אבא אבן, לרב צבי יהודה והודיע לו שנבחר, יחד עם הרב הנזיר, הרב דוד כהן, לקבל את פרס ישראל על ספרות תורנית, כהוקרה על פעילותם בהוצאת כתבי מרן הראי"ה קוק. הרב סירב בכל תוקף לקבל את הפרס, וכתב לשר: "...יש כאן למעשה טעות מוחלטת ובשום אופן אין לי כל אפשרות לקבל את זה. ולפיכך לא יזכירו שום דבר מזה ביחס אלי..."

אף עיריית ירושלים החליטה לכבד את הרצי"ה בתואר "יקיר ירושלים". אולם הרב סירב לקבל התואר, שכן הוא התרחק ככל יכולתו מכיבודים ותארים.

(באדיבות הרב פילבר)

הודעת שר החינוך א. אבן על הענקת פרס ישראל, וסירוב הרצי"ה לקבל הפרס בכתב ידו

שינוי השם

סיפר הרב ישראל צבי מלכיאלי: לרגל פתיחת ועידת תנועת המזרחי בבנייני האומה כתב הרב צבי יהודה מכתב ארוך. ד"ר יוסף בורג הקריא בפני הנאספים את המכתב, וכשהגיע לסימומו חתם ואמר: "הרב צבי יהודה הכהן קוק". הדברים הוקלטו, ונדפסו בצורה זו למחרת היום בעיתון "הצופה". רבינו קרא את מכתבו שפורסם ב"הצופה", ובהגיעו לחתימה עם התואר "הרב", הקפיד מאוד ואמר: "זייפו את חתימתי!" (שכן הוא חתם ללא תואר "הרב")...

"טעות" בתואר -

איני גאון

ומוסיף הרב אברהם רמר: פעם קרא לי לפני התפילה והובילני ללוח המודעות של השיבה, שם פורסמה הודעה בדבר הרצאה שאמור לתת "הגאון הרב צבי יהודה הכהן קוק". אמר לי: "מודעה זו לא התפרסמה על דעתי, אני איני גאון!"

כאחד האדם

סיפר מר אפרים יעיר: הגעתי לשיבת "מרכז הרב" מקיבוץ טירת צבי ללמוד בה במשך שנה כתלמיד מן המניין. בשהותי בישיבה חשתי מאושר על שזכיתי לראות יום-יום את הרב צבי יהודה - תחושה נפלאה על שמצאתי אדם שאפשר ללמוד ממנו, מדבריו ומדרכיו, ושאינו רוחש לו אמון מוחלט.

פעם השתתף הרצי"ה בסיום מסכת, ואחד מבעלי הבתים העביר שיעור. הרב גילה עניין, שאל שאלות, השיב ותירץ, כאחד המשתתפים, מבלי לתת בכהוא זה תחושה שהשיעור אינו לפי רמתו...

מי האיש

סיפר הרב יוסף בדיחי: באחד הימים ניגש אליו אדם ברחוב, ושאלו היכן אפשר למצוא את הרב קוק (כשכוונתו היתה לרב צבי יהודה עצמו). הוא הוסיף והסביר שהוא מבקש להתייעץ עמו. הרב כיוונו לישיבה, וכששאלו אותו אדם לשמו השיב הרצי"ה: "צבי".

הזדרז הרב, צעד לישיבה, ונפגש עם האדם שבא להתייעץ אתו, שוודאי התפלא לגלות מיהו הרצי"ה.

צניעות וטהרה - בדרכו של רבי

סיפר הרב יוסף בדיחי: רבי יהודה הנשיא, נקרא רבנו הקדוש, כי לא הוריד ידו למטה מאבנטו, ואף הרצי"ה כן - תמיד החזיק ידיו מעל השולחן ולא הורידם לברכיו או לכיסיו!
במשך תקופה ארוכה זכיתי מדי יום להעתיק מפי קדשו את הערותיו-הארותיו לכל התורה כולה, מן החומש, ועד לרבתינו האחרונים.

יום אחד חיפש את ההערות שכתב ל"אורות התורה". כשלא מצא, הערתי לתומי: "אולי כבוד הרב שם את הפתק עם ההערות בכיס המכנסים?" תגובתו היתה אינסטינקטיבית בקול רם ובהחלטיות: "אינני חשוד על כך!" - לשים דברי קודש מתחת לאבנט.

חומרה בצניעות מול ביטול תורה

סיפר הרב אליהו מאל: הרב צבי יהודה נזהר מאוד מלעבור בין נשים. שנה אחת ביום הכיפורים סידרו למענו בישיבה הישנה, שם נהג להתפלל בימים הנוראים, מעבר בצד עזרת הנשים, כדי שיוכל ללכת משם ישירות לשירותים. אולם פתרון זה לא מצא חן בעיניו. לכן, ירד הרב בהליכתו האיטית עם רגלו הדואבת לחצר, עשה את כל הדרך מסביב, עלה חזרה מהצד השני, וכך הגיע לשירותים.

ביום הכיפורים שנה לאחר מכן, בזמן שהמתנו לתחילת תפילת מוסף, אמר לי לפתע הרב צבי טאו לשבת עם חברותא על מדרגות היציאה לחצר וללמוד. עשינו כדבריו, מבלי להבין את כוונתו. חמש דקות לאחר מכן, יצא הרצי"ה כדי ללכת לכיוון השירותים, אך כשראה את שנינו יושבים ולומדים, הסתובב ועבר דרך המעבר שהוכן עבורו בעזרת הנשים. הדבר חזר על עצמו פעם נוספת, ובפעם השלישית לפני ערבית, כשראה את שנינו, אמר: "והוא רחום יכפר עוון". רק אז הבנתי, שרצה להחמיר ולא לעבור בעזרת הנשים, אך גם להפריע לנו בלימוד לא רצה, ולכן החליט בדלית ברירה לעבור דרך עזרת הנשים.

כך זכיתי לראות בעיני את מסירות הנפש של הרב והנכונות למאמץ כדי להחמיר בענייני צניעות, ומאידך את שיקול הדעת ההלכתי, שלפיו לימוד תורה משקלו הסגולי רב יותר מחומרה בענייני צניעות.

ברית כרתי לעיני

סיפר הרב אלי סדן: כאשר התחנתתי השתתף הרב צבי יהודה בסעודת "שבע ברכות" שערכו לנו בקרית משה. כשהסתיימו ה"שבע ברכות" ירד הרב, ונכנס למכונית שהמתינה לו. מאחר שרצייתי מאוד שיפגוש את אמי, ירדתי עמה במהירות וניגשנו לרכב. פניתי לרב: "יכיר הרב את אמא שלי". הרב יצא מהרכב ושאל אם זו הכלה, ואני השבתי שזו אמי. משאלתו זו הבנתי, שהרב לא הביט כלל בפני אמי כשהצגתי בפניו...